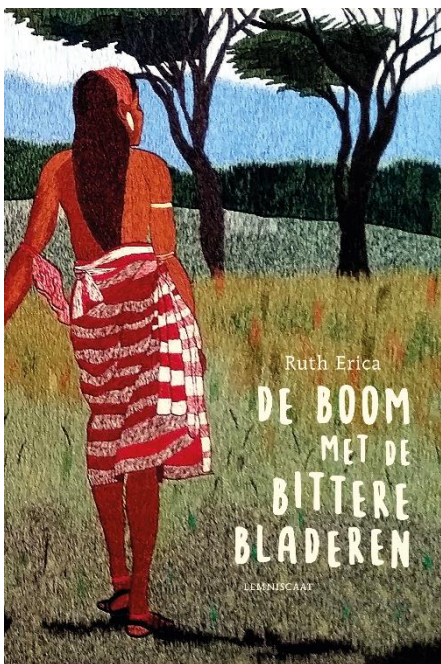

Vragen en stellingen over VRIJHEID bij het boek *De boom met de bittere bladeren*

Doelgroep:	vanaf klas 2 voortgezet onderwijs
Aansluitende vakken:	vrede & recht, maatschappijleer
Gemaakt door:	Ruth Erica
Met dank aan:	Marieke Roozeboom (schrijfcoach) en Ivana Balen (docent vrede & recht)

Over het boek

Maridadi werkt op de markt in Rwanda. Het liefst zou ze studeren op de universiteit, maar daar is geen geld voor. Alle dagen lijken hetzelfde. Totdat Puck opduikt, een studente die Maridadi vraagt om voor haar te tolken. Dit zet een stroom van gebeurtenissen in gang. Veertien jaar na de genocide in Rwanda begint Maridadi zichzelf vragen te stellen over haar verleden - en meer nog bij haar moeders dood. Hoe bepaalt ze haar positie in het spanningsveld tussen daders en slachtoffers? En lukt het haar om de waarheid te achterhalen?

Over de auteur

Ruth Erica droomde als kind al over Afrika. Omdat

ze nieuwsgierig was naar de wereld, studeerde ze culturele antropologie. Voor haar werk reisde ze regelmatig naar het continent. Rwanda - waar het traumatische verleden nog dichtbij is - raakte haar in het hart. Het schrijven van fictie bleek voor haar de beste manier om over haar ervaringen te vertellen. Daarbij liet zij zich leiden door de vraag: welke impact heeft deze inktzwarte periode op Rwandese jongeren?

Over de Rwandese genocide

De Rwandese genocide (1994) wordt wel gezien als het grootste Afrikaanse drama uit de vorige eeuw. Het doel van deze massaslachting was de totale vernietiging van de Tutsi's. In een periode van honderd dagen werden naar schatting één miljoen mensen vermoord. Tutsi's, maar ook veel gematigde Hutu's die het niet eens waren met wat er gebeurde.

De boom met de bittere bladeren

Auteur: Ruth Erica

Uitgeverij: Lemniscaat

Doelgroep: Young Adult

ISBN: 978 90 477 1199 5

Prijs: €15,99

Vragen en stellingen

1) Zwijgcultuur

Op pagina 15 denkt Maridadi:

Jullie oorlogsmisdadigers. Ze bedoelde natuurlijk de leiders van De Gebeurtenissen, maar over die mensen praten wij niet. We praten sowieso bijna nooit over wat er in de oorlog is gebeurd. Ik mompelde dat die van ons in Tanzania worden berecht en vroeg toen snel of ze bij het Serena-hotel wilde zwemmen. Je wist maar nooit wie er meeluisterde.

Vragen:

- We praten sowieso bijna nooit over wat er in de oorlog is gebeurd*, staat er. Dit verhaal speelt in Rwanda, veertien jaar na de genocide. Hoe denk je dat dit in Nederland was veertien jaar na de Tweede Wereldoorlog? Kon en mocht er over alles gepraat worden?
- Hoe is dat nu in Nederland?

2) Allemaal Rwandezen/ Europeanen

Op pagina 27 zit Maridadi met de familie aan tafel als haar pleegvader zegt:

'Luister,' zei Fabian, 'niemand kan zeggen dat de ene groep wordt voorgetrokken boven de andere. De groepen bestaan niet meer. Het staat in de wet. Na de oorlog zijn we allemaal Rwandezen geworden.'
'Allemaal Rwandezen,' echode Rita.
'Fabian keek de kring rond. 'Begrepen?'
Overall om me heen zag ik knikkende koppen. 'We zijn allemaal Rwandezen,' mompelden ze.

Met 'de groepen' bedoelt Fabian de *Hutu's*, *Tutsi's* en *Batwa* die in Rwanda leven.

Vragen:

- Waarom denk je dat de Rwandese overheid deze groepen voor de wet heeft afgeschaft?
- Wat denk je dat het effect daarvan is?
- Vind je het een goed idee om dit hier in het Westen ook te doen. Bijvoorbeeld, we zijn geen Nederlanders, Belgen en Fransen meer, maar allemaal Europeanen?

3) Historisch beladen woorden

Omdat de groepen in Rwanda na de genocide zijn afgeschaft, zijn *Hutu* en *Tutsi* verboden woorden geworden. Op pagina 79 staat hierover:

Puck zweeg. 'Wat ben jij eigenlijk, een Hutu of een Tutsi?'
Wat een vraag! Alleen een muzungu (witte) zou hem zo durven stellen. Voorzichtig keek ik om me heen. Had iemand de verboden woorden gehoord? Het leek er niet op. De meeste mensen waren zachtjes aan het praten of staarden voor zich uit. Drie stoelen achter ons gaf een vrouw haar baby de borst.
'Een Hutu,' fluisterde ik. 'Kun je alsjeblieft wat zachte praten?'

Hoe je historische gebeurtenissen verwoordt doet ertoe, want ook woorden kunnen pijn doen en vooroordelen aanwakkeren. Denk bijvoorbeeld aan het woord 'neger' of 'slaaf', maar ook 'allochtoon' of 'blanke.' In Nederland zijn veel mensen zich daar tegenwoordig sterk van bewust.

Stelling: Beladen woorden moeten verboden worden.

4) Traumatisch verleden

Op pagina 53 vraagt Maridadi voor het eerst wat er met haar moeder is gebeurd tijdens de genocide. Haar pleegmoeder Rosa antwoordt:

Vrágá daar niet naar. Je moet het verleden laten rusten.

In vergelijking met de laatste oorlog bij ons (1940-1945) is de genocide in Rwanda is nog maar kortgeleden (1994). Toch leven in Nederland ook mensen die een oorlog hebben meegemaakt, bijvoorbeeld de vluchtelingen uit Oekraïne en Syrië.

Stelling: Je moet nooit naar iemands oorlogsverleden vragen, anders komen er afschuwelijke herinneringen naar boven.

5) Oorlogsdocumentaires

Op pagina 91 gaat Maridadi naar een documentaire over de genocide in stadion Amahoro. Daarom ziet ze gruwelijke beelden over hoe deze massaslachting is uitgevoerd. Als de film is afgelopen, weet ze plotseling niet meer waar ze woont. En de volgende ochtend voelt ze zich hondsberoerd. De Nederlandse studente Puck schrikt daar enorm van. Ze zegt:

'We hadden niet naar die film moeten gaan!' barstte Puck uit. 'Ik had niet gedacht dat jij het zo erg zou vinden. Ik dacht, je was nog zo jong tijdens de genocide... Ik ben een idioot, ik had gewoon niet goed nagedacht. Jij hebt dit echt meegemaakt. Voor mij is het een gruwelijk verhaal maar voor jou... Sorry Maridadi, het spijt me zo.'

Vragen:

- a) Kijk jij weleens naar een film of documentaire met gruwelijke beelden over een oorlog?
- b) Zo ja, wat doet dit met jou?
- c) Kan je je voorstellen hoe dit voor iemand is die zelf deze of een andere oorlog heeft meegemaakt?

6) Haatmedia

Tijdens de Rwandese genocide werden mensen via de radio opgezweept om mee te doen aan de moordpartijen. In die tijd was de radio in Rwanda het belangrijkste medium. Op de Radio van de Duizend Heuvels zongen ze bijvoorbeeld steeds het deuntje (pagina 106):

Kom vrienden, doe mee met het feest: de kakkerlakken worden uitgeroeid.

- a) Wat zouden de gevolgen kunnen zijn als je mensen in de media vergelijkt met ongedierte?
- b) Worden mensen bij ons op social media ook weleens uitgescholden omdat ze bij een bepaalde groep horen? Zo ja, kan je een voorbeeld geven?
- c) Wat was het effect daarvan op degene die dat deed? En op degene die het doelwit was?

7) Herdenken

Op pagina 116 vertelt Puck over haar bezoek aan het *Kigali Genocide Memorial Center*. Ze zegt:

Binnen leek het op een museum. En buiten in de massagraven lagen 250 duizend slachtoffers uit het hele land. Een kwart miljoen mensen, Maridadi! Ik kon me er niks bij voorstellen. Totdat ik de portretten van de kinderen zag en de fotowand met andere slachtoffers. Toen moest ik huilen.

In Nederland herdenken we ieder jaar op 4 mei de Tweede Wereldoorlog. Dat doen we op verschillende manieren. Bijvoorbeeld door het leggen van een krans, 2 minuten stilte of het maken van een gedicht. Sommige mensen hebben de Tweede Wereldoorlog nog meegemaakt, maar de meesten niet.

Stelling: Als er niemand meer leeft die de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt, hoeven we die ook niet meer te herdenken.

8) Verhullend taalgebruik

Maridadi groeit op bij de Hutu's. Als ze al over de genocide praten, verwijzen ze ernaar als 'de oorlog' of 'De Gebeurtenissen'. Wanneer Maridadi later contact legt met de Tutsi's, blijkt dat die wél de term 'genocide' gebruiken. Op pagina 154 staat hierover:

Ben wees naar achteren. 'Ken je deze herdenkingsplaats?'

'Wel van gehoord, ja.'

'Dus je weet wat daar is gebeurd?'

Ik aarzelde. 'Iets met de technische school, geloof ik.'

'Inderdaad. Veel mensen vluchten naar de technische school toen de genocide begon. Ze werden beschermd door de missie van de Verenigde Naties. Heb je gehoord waarom die missie in Rwanda was?'

Genocide. Ben gebruikte dat woord dus wel. 'Zeg jij het maar.'

Vragen

- a) Wat is het effect als je het woord 'genocide' vervangt door 'de oorlog' of 'De Gebeurtenissen'?
- b) Waarom zouden de Hutu's dit doen?
- c) Waarom denk je dat de Tutsi's wél het woord 'genocide' gebruiken?
- d) Kan je zelf een voorbeeld geven van verhullend taalgebruik? Bijvoorbeeld een minder heftig woord voor 'doodgaan' of 'vermoorden'?

9) Gerechtigheid

In het laatste deel van het boek komen de *gacaca's* naar voren, de Rwandese volksrechtbanken waar veel daders van de genocide zijn berecht. Behalve het straffen van de misdadigers, gingen de *gacaca's* ook over berouw en verzoening. De rechters werden gekozen uit de lokale gemeenschap. Op pagina 191 staat hierover:

Opa had verteld dat de *gacaca's* vroeger werden gebruikt om problemen binnen de clan op te lossen. Kleine dingen waren dat, zoals een vrouw die haar schoonouders niet gehoorzaamde, of broers die ruziemaakten over de verdeling van hun land. Maar na de oorlog waren de volkstribunalen gemoderniseerd. *Gacaca* nieuwe stijl, noemde opa dat. Op die manier konden de misdaden uit *De Gebeurtenissen* worden berecht.

Vragen:

- a) Optioneel: lees hoofdstuk 19 uit *De boom met de bittere bladeren*. Kan je een voordeel noemen van de *gacaca* die wordt beschreven? En een nadeel?
- b) Vind je dat Nederland na de Tweede Wereldoorlog ook lokale rechtbanken had moeten invoeren waarbij de verdachten worden berecht door mensen uit hun eigen stad of dorp?
- c) Waarom wel/ niet?

10) Verzoening

In *De boom met de bittere bladeren* zegt de dader geen sorry tegen de slachtoffers voor wat hij hen heeft gedaan. Op pagina 229 staat daarover:

'Die Karikezi is gek. Hij had sorry moeten zeggen.
'Tegen ons, bedoel je?'
'Ja, en tegen mijn vader en oma en...'
Francine knikte. 'Dat is waar, Maridadi. Hij had zijn excuses moeten aanbieden aan jouw familie. Als je iemands koe opeet, geef je hem een nieuwe. Maar als je iemands familielid ombrengt, dan gaat dat niet. Die persoon komt nooit meer terug.'

Stelling: het is belangrijker dat een dader spijt betuigt dan dat hij een gevangenisstraf krijgt.